

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม ตำบลปุย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

Cultural Landscape and Cultural Tourism in Puyu
Subdistrict, Muang District, Satun Province

ศุภรัตน์ พิณสุวรรณ¹

นิสากร กล้านรงค์² และแอ็ด ย่าฟา³

Suparat Pinsuwan Nisakorn Klanarong and Ad Yafa

¹ อ., สาขาวิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

² ผศ.ดร., สาขาวิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

³ ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบลปุย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล 91000

บทคัดย่อ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และการกระทำของมนุษย์ในพื้นที่นั้น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปุย อำเภอมือง จังหวัดสตูล มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งมีการสั่งสมมาหลายช่วงอายุคน งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมในตำบลปุย เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อนำมากำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม และนำโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนเสนอไปทดลองปฏิบัติกับนักท่องเที่ยวที่เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 คน จากการศึกษาพบว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในตำบลปุยมีทั้งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง และภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหว และโปรแกรมการท่องเที่ยวที่นำไปทดลอง พบว่านักท่องเที่ยวมีความพอใจอยู่ในระดับปานกลาง คือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.10 ทั้งนี้ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อรักษาคุณค่าและความสำคัญต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ตำบลปุย

Abstract

Cultural landscape is a social phenomenon caused by interactions in the area between the environment and human actions to fulfill the needs in living. The cultural landscape of Puyu subdistrict, Muang district, Satun province, has its own identity that has accumulated for generations. This research is based on studying the cultural landscape of Puyu subdistrict, to encourage cultural tourism and therefore, creating a program of cultural tourism by participation of the local community and use the program that the local community presented to experiment with 15 tourists who are sampling groups. The results of the study found that the cultural landscape in Puyu consists of both relict cultural landscape and dynamic cultural landscape. The tourist's satisfaction level is moderate which the average is 3.10. Therefore, must support and encouragement the participation of the local community for tourism will truly lead for treasuring the appreciation and importance towards culture and the local way of living.

Keywords : cultural tourism, cultural landscape, Puyu Subdistrict

บทนำ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ที่เป็นหลักฐานที่สามารถสื่อถึงเหตุการณ์ และกิจกรรมที่เกิดขึ้นของผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ แต่เนื่องจากพื้นที่แต่ละแห่งมีลักษณะทางกายภาพ หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่แตกต่างกัน เมื่อผู้คนเข้าไปใช้ประโยชน์ หรือเข้าไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใด ๆ จึงต้องแสวงหาวิธีที่เหมาะสมกับความต้องการของตนเอง อาจต้องปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่ หรือปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่ ผลลัพธ์ที่ผู้คนกระทำต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงทำให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างในแต่ละพื้นที่

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร (2532) ได้อธิบายภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่า หมายถึง พื้นที่อันเกิดจากผลรวมของปัจจัยทางด้านกายภาพและวัฒนธรรม เกรียงไกร เกิดศิริ (2551) กล่าวว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ ผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมมนุษย์บนธรรมชาติที่อยู่แวดล้อม สภาพแวดล้อมสรรค์สร้างที่เกิดขึ้นจากการจัดการของมนุษย์เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุขในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น ๆ แต่ทว่ามนุษย์มีข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ทั้งในแง่ของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ความเชื่อทางศาสนา ฯลฯ ทำให้มนุษย์สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อสภาพแวดล้อมได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น และรวมไปถึงขีดจำกัดของธรรมชาติที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงได้ก็มียังจำกัดเช่นกัน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งมีการสั่งสมมาหลายชั่วอายุคน จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ปูยู เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมือง จังหวัดสตูล เป็นพื้นที่ชายฝั่ง มีภูมิประเทศประกอบด้วยภูเขา ที่ราบชายฝั่งและเกาะ ปูยูตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมืองสตูล ห่างจากตัวจังหวัดสตูล 17 กิโลเมตร (เป็นระยะทางทางบก 12 กิโลเมตร และทางน้ำ 5 กิโลเมตร) เป็นตำบลที่มีพรมแดนติดต่อกับรัฐปะลิส และรัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย ปูยูประกอบด้วยหมู่บ้าน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านเกาะยาว หมู่ที่ 2 บ้านตันหยงกาโบย และหมู่ที่ 3 บ้านปูยู คราวเรือนในตำบลมีจำนวน 703 คราวเรือน มีประชากรจำนวน 3,015 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ชาวปูยูมีอาชีพหลักคือการประมงชายฝั่งขนาดเล็ก รับจ้างทั่วไป และมีการทำสวนบ้างเล็กน้อย เป็นการทำเพื่อยังชีพใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก (องค์การบริหารส่วนตำบลปูยู, 2556) จากการลงพื้นที่ปูยูและพูดคุยกับชาวบ้านถึงสถานการณ์การทำประมงชายฝั่งพบว่า สัตว์น้ำมีปริมาณลดลง บางชนิดพบน้อย หรือไม่พบเลยเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลลดลงไป ซึ่งสอดคล้องกับการรายงานสถานการณ์ผลผลิตการประมงว่ามีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจากปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงในน่านน้ำไทยทำให้จับสัตว์น้ำได้น้อยลงนับตั้งแต่ พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา โดยใน พ.ศ. 2551 สามารถจับสัตว์น้ำได้ 1,644,800 ตัน ลดลงประมาณร้อยละ 20 ของปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ใน พ.ศ. 2550 (กรมประมง, 2555) ส่งผลให้ชาวบ้านต้องออกเรือเป็นระยะที่ไกลมากขึ้น เป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายของครอบครัว สมาชิกในบางครอบครัว

ต้องเปลี่ยนอาชีพ โดยต้องออกไปทำงานรับจ้างต่างถิ่น ทั้งในเมืองสตูล และประเทศมาเลเซีย โดยเฉพาะเกาะลังกาวิ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากตำบลปุย

ตำบลปุย มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวโดยจะเห็นจากองค์การบริหารส่วนตำบลปุย มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวตำบลปุย และเรือนำเที่ยว ไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลปุย ได้เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของชุมชน ซึ่งกำหนดชัดเจนในวิสัยทัศน์การพัฒนาท้องถิ่น ที่ว่า “ปุยเมืองน่าอยู่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่งเสริมวัฒนธรรมและการศึกษา พร้อมรักษาสีเขียวแวดล้อม ให้สอดคล้อง เศรษฐกิจพอเพียง” พันธกิจที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว คือ ส่งเสริม สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ และปรับปรุงทัศนียภาพแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายให้สถานที่ท่องเที่ยว ภายในตำบลเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอดนียมของจังหวัด และประเทศต่อไป และประชาชน มีอาชีพ และรายได้เพิ่ม (องค์การบริหารส่วนตำบลปุย, 2552) แต่ที่ผ่านมา องค์การบริหาร ส่วนตำบลปุยส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากกว่า การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม

จากสมมติฐานที่ว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปุย สามารถนำมาจัดการเพื่อ สนับสนุนการท่องเที่ยววัฒนธรรมได้ ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของตำบลปุย ที่สามารถนำมาจัดการเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยววัฒนธรรมโดยชุมชนมี ส่วนร่วม ซึ่งการท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นคุณค่าของวัฒนธรรมที่เป็น เอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ ควรเป็นไปตามความต้องการของชุมชน และการได้มาซึ่งรูปแบบ ของการท่องเที่ยว ควรมาจากการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ การปฏิบัติ และได้รับผลตอบแทนจากการดำเนินงาน ดังนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดย นำเสนอวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น อาจจะเป็นทางเลือกของคนในท้องถิ่นที่จะ ช่วยเพิ่มรายได้ โดยที่ไม่กระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม และไม่ต้องย้ายถิ่นเพื่อหางานทำนอกพื้นที่

กรอบแนวความคิดของการวิจัย

คาร์ล โอ ซาวเออร์ (Carl O. Sauer) นักภูมิศาสตร์วัฒนธรรมชาวอเมริกัน เป็นผู้ที่ เผยแพร่แนวความคิด ภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยตีพิมพ์หนังสือ ชื่อ “The Morphology of Landscape” (1925) ภูมิทัศน์ หรือภูมิทัศน์ธรรมชาติ (Natural landscapes) เกิดจาก กระบวนการของธรรมชาติ ขณะที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural landscapes) ถูกทำให้เกิด ขึ้นโดยมนุษย์ หรือกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรม ภูมิทัศน์ธรรมชาติ ถูกแทนที่หรือถูกทำลายไปเมื่อ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ธรรมชาติสู่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดขึ้นและ ดำเนินไปตามประวัติศาสตร์ของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นตัวกระทำ (Agent) ภูมิทัศน์ธรรมชาติ เป็นตัวกลาง (Meduim) ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือผลลัพธ์ (Result) (Riesenweber, 2008)

คณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) ได้จำแนกประเภท ภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ (Landscape design and created intentionally by man) ซึ่งรวมทั้งสวนสาธารณะที่สร้างขึ้นเพื่อเหตุผลทางสุนทรีย์ ซึ่งส่วนมากมักจะเกี่ยวเนื่องกับศาสนาหรืออนุสรณ์สถาน

2. ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และหรือศาสนา และมีพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ผ่านความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ เช่น ภูมิทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของรูปทรง และองค์ประกอบ ที่รวมกันขึ้นเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งแบ่งย่อยได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง หรือซากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ถูกทิ้งร้างไปตามวัฏจักรของการเสื่อมลงของพื้นที่ หรืออาจถูกทิ้งร้างไปโดยฉับพลัน

2.2 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหว กล่าวคือ เป็นภูมิทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ในปัจจุบัน ที่แสดงถึงพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจากอดีตกระทั่งปัจจุบัน

3. ภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลกที่แสดงออกซึ่งพลังอันยิ่งใหญ่และแรงบันดาลใจจากศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณะทางธรรมชาติที่มีมากกว่าประจักษ์พยานที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมตำบลปยุ อำเภอมือง จังหวัดสตูล สามารถจัดอยู่ในภูมิทัศน์วัฒนธรรมประเภทที่ 2 คือ ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และหรือศาสนา และมีพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ผ่านความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมประเภทนี้จัดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน (Ordinary landscape) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่พบเห็นอยู่ทุกวันนี้มีความสำคัญและมีค่า แต่คนส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจของมนุษย์ หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลก (Groth, 1997)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมปยุ เป็นสิ่งสะท้อนความเป็นตัวตนของชุมชน สามารถบอกร่องรอยของประวัติศาสตร์ของชุมชน การเปลี่ยนแปลง การดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนจึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งมีการสั่งสมมาหลายชั่วอายุคน จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น จากแนวความคิดดังกล่าว จึงนำไปสู่การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมในตำบลปยุ และการประเมินศักยภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนและโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ระเบียบวิธีการศึกษา

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม ครอบคลุม 3 หมู่บ้านของตำบลปุย อำเภอมือง จังหวัดสตูล ประกอบด้วยหมู่ที่ 1 บ้านเกาะยาว หมู่ที่ 2 บ้านตันหยงกาโบย และหมู่ที่ 3 บ้านปุย (ดังภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 พื้นที่ศึกษตำบลปุย อำเภอมืองจังหวัดสตูล

วิธีการศึกษา

การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปุย เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยชุมชนมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ออกแบบวิธีการศึกษาเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูล การคัดเลือกภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนมาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้ เพื่อให้ได้รูปแบบของการท่องเที่ยวที่เป็นไปตามความต้องการของชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรกเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมในตำบลปุย จากผู้สูงอายุ และบุคคลในชุมชนที่สามารถให้ข้อมูลได้ ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ นักเรียน และอาจารย์ของโรงเรียนบ้านเกาะยาว และโรงเรียนบ้านต้นหยงกาโบยชัยพัฒนา ตำบลปุย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล จำนวน 17 คน ที่เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการกระบวนการทำวิจัยท้องถิ่นกับทีมวิจัย และระยะที่สองเป็นการรวบรวมความรู้จากชุมชนเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปุย โดยการประชุมกลุ่มย่อย

การคัดเลือกภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนมาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการจัดประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้นำท้องถิ่น เยาวชน และประชาชนในพื้นที่ จาก 3 หมู่บ้านของตำบลปุย หมู่บ้านละ 15 คน รวม 45 คน หลังจากนั้นเป็นขั้นตอนการทดลองปฏิบัติจริง โดยนำโปรแกรมการท่องเที่ยวไปใช้กับนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นเยาวชนจากต่างพื้นที่จำนวน 15 คน และใช้แบบสอบถามเพื่อถามความคิดเห็นและประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว 2) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และ 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็นสองลักษณะคือข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์โดยการพรรณนา และข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปุย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างลักษณะธรรมชาติของพื้นที่กับการปรับเปลี่ยนประยุกต์ใช้ของชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพ หรือเพื่อดำรงชีวิตเป็นความเกี่ยวพันเชื่อมโยงและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นของตำบลปุย

จากการรวบรวมและค้นหาความสำคัญของแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปุย ชุมชนได้นำเสนอแหล่งท่องเที่ยวภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ควรพัฒนา หรือนำมาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของชุมชน โดยแบ่งแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปุย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล เป็น 2 ประเภท คือ แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง และแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังคงเคลื่อนไหว

1.1 แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง

แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง หรือซากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ถูกทิ้งร้าง ที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน ปู่ในอดีต ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง ได้แก่ ป่าโกงกาง การเผาถ่าน ไม้โกงกาง ซากเตาเผาถ่าน เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ในอดีตที่สามารถเข้าใช้ประโยชน์จากป่าบริเวณนั้นได้ โดยรัฐบาลอนุญาตให้เอกชนเข้ามา สัมปทานป่าโกงกางเพื่อตัดไม้ไปใช้ประโยชน์และการเผาถ่าน ไม้โกงกางเป็นไม้ที่เผาถ่านแล้ว ได้ถ่านที่มีคุณภาพ ติดไฟดี ไม่แตกหักง่ายและมีน้ำหนักดี มีการเผาถ่านในตำบลปู่ ประมาณ 50 ปีที่แล้ว เดิมการเผาถ่านในตำบลปู่มี 2 บริเวณ คือ 1) ควนบ่อน้ำ และ 2) สู่โหวงบราจัน หรือ คลองกะปิ มีเตาเผาถ่านทั้ง 2 แห่ง ประมาณ 15 เตา จนกระทั่ง พ.ศ. 2537 รัฐบาล ประกาศปิดป่า จึงเลิกกิจการเตาเผาถ่าน ลักษณะเตาเผาถ่านที่พบเป็นการนำอิฐดินเผาสีแดง มาทำเป็นโครงสร้าง โดยใช้วิธีการนำอิฐมาวางต่อกันเป็นชั้น ๆ ใช้ดินเหนียวเป็นตัวเชื่อมแต่ละ ชั้นเข้าด้วยกัน จากฐานเตาจะวางอิฐซ้อนขึ้นไปเรื่อย ๆ เมื่ออิฐสูงขึ้นไปจากฐานประมาณ 1 เมตร จะเริ่มวางอิฐโค้ง จนปลายยอดมาบรรจบกัน จึงทำให้เตาเผาถ่านมีลักษณะคล้ายกับโดม ซากเตาเผาถ่านที่พบมีจำนวน 7 เตา โดยเตาเผาถ่านที่ 1 - 6 ได้ผุพังและมีการนำอิฐไปใช้ประโยชน์ อย่างอื่นทำให้ไม่เห็นรูปแบบที่เป็นโดมแล้ว ส่วนเตาที่ 7 ยังมีสภาพดียังคงลักษณะที่เป็นรูปแบบโดม และพบเตาที่มีลักษณะเป็นการขุดดินลึกลงไปใต้ดินเป็นหลุมลึกประมาณ 50 เซนติเมตร และมีอาคารที่ทรุดโทรม และท่อที่ใช้เก็บน้ำสำหรับการอุปโภคยังคงหลงเหลืออยู่ และแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมอีกแห่งหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงการติดต่อกับชายกับประเทศเพื่อนบ้านคือ ซากเรือสำเภา ที่พบบริเวณป่าโกงกางของหมู่ที่ 3 บ้านปู่ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเตาเผาถ่าน เนื่องจากเป็นเรือที่เคยใช้บรรทุกถ่านจากปู่ไปขายที่ประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และสิงคโปร์ ในอดีต เรือสำเภาที่มาซื้อถ่านจะใช้กระแสมในการเดินเรือ เมื่อชาวบ้านเกาะปู่ได้เลิกเผาถ่าน เนื่องจากรัฐบาลได้มีการยกเลิกสัมปทาน เรือสำเภาที่เคยใช้ในการขนส่ง จึงไม่ได้ถูกใช้งาน และทิ้งไว้จนผุพังตามสภาพที่เห็นในปัจจุบัน นอกจากซากเรือสำเภาบริเวณด้านหน้าของเตาเผาถ่านที่ยังเห็นอยู่ ยังพบว่ามีซากเรือจำนวนมากที่ผุพังอยู่บนฝั่ง และใต้น้ำ ในบริเวณใกล้เคียง และท่าเทียบเรือที่ยังเห็นซากบริเวณใต้น้ำ

ด้านบุคลากรเกาะยาว ที่ตั้งอยู่ในทะเลบนหมู่ที่ 1 บ้านเกาะยาว บนเส้นทางเดินเรือที่ผ่านไปยังท่าเรือปะลิส เมืองกัวลาปะลิส รัฐปะลิส เกาะลังกาวิ รัฐเกดะห์ เกาะปีนัง รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย และประเทศสิงคโปร์ ซึ่งเดิมมีท่าเรือที่เรือสินค้ามาจอดเพื่อขนส่งสินค้า และเป็นที่ตรวจหนังสือเดินทางของผู้ที่เข้า - ออก ระหว่างประเทศไทย กับประเทศมาเลเซีย ที่ปัจจุบันไม่ได้ใช้เป็นที่ทำการแล้ว ทำให้อาคารสำนักงาน และบ้านพักเจ้าหน้าที่ และท่าเทียบเรืออยู่ในสภาพที่ทรุดโทรม แต่ชุมชนมีความเห็นว่าด้านบุคลากรเกาะยาวมีความสำคัญ เนื่องจากมีเชื้อพระวงศ์เคยเสด็จมาเยี่ยมถึง 4 ครั้ง ครั้งที่ 1 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จพร้อมสมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ฯ

ครั้งที่ 2 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จพร้อมสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
ครั้งที่ 3 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เสด็จมาพระองค์เดียว และครั้งที่ 4 สมเด็จพระ
ศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จพร้อมสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารฯ และ
มีต้นราชพฤกษ์ ซึ่งเป็นต้นไม้ทรงปลูกของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี อยู่บริเวณ
หน้าอาคารด้านสุลการ

บ่อน้ำ 300 ปี หรือ ที่ชาวบ้านเกาะยาวเรียกว่า บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นอีก
แหล่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นการติดต่อค้าขายกันทางเรือ บ่อน้ำนี้เป็นบ่อน้ำที่ขุดขึ้นเพื่อเป็น
แหล่งน้ำใช้ในอดีตสำหรับพ่อค้า นักเดินเรือที่ผ่านมาเพื่อหาน้ำจืด และเมื่อชาวบ้านเข้ามาตั้ง
ถิ่นฐานก็ใช้น้ำจากบ่อนี้เพื่อการบริโภค อุปโภคได้ตลอดทั้งปี เนื่องจากน้ำไม่แห้ง เมื่อชาวบ้าน
เริ่มมีน้ำประปาใช้ในแต่ละครัวเรือน น้ำบ่อก็ถูกใช้น้อยลง แต่ชาวบ้านเกาะยาวมีความเชื่อว่า
บ่อน้ำ 300 ปี เป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถขอพรแล้วสมหวังได้ ชาวเกาะยาวตั้งใจจะอนุรักษ์
บ่อน้ำนี้เอาไว้เป็นมรดกของชุมชนต่อไป

ข้อมูลแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง หรือซากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่
ถูกทิ้งร้างของตำบลปูลุยช้างต้น ถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าและความสำคัญทาง
ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของพื้นที่ แต่เรื่องราวหรือข้อมูล ประวัติความเป็นมาของแหล่ง
ภูมิทัศน์วัฒนธรรมยังไม่มีรวบรวม บันทึกไว้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังไม่มีการจัดการ
เชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่น

1.2 แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหว

แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหว ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนิน
ชีวิตของคนปูลุยในปัจจุบันได้อย่างชัดเจนคือ วิถีชีวิตการทำประมงชายฝั่ง ถึงแม้ว่าเป็นภูมิทัศน์
ที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในพื้นที่อื่น ๆ แต่วิถีการทำประมงชายฝั่งในแต่ละบริเวณจะมีการใช้เครื่องมือ
และสัตว์น้ำที่จับแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และภูมิปัญญาของ
ชาวบ้านที่สั่งสมและสืบทอดกันมา วิถีชีวิตการทำประมงพื้นบ้านที่น่าสนใจและสามารถ
จะนำมาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปูลุย ได้แก่

- **การจับกุ้งของเกาะปูลุย** นอกจากใช้อวน และหยองแล้ว ชาวบ้าน
จะจับกุ้งโดยวิธีการขุดจากรูของกั้ง ซึ่งจะจับได้ในช่วงเวลาน้ำทะเลลด ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับช่วงเวลา
น้ำลงในแต่ละวัน เพราะกั้งจะอาศัยบริเวณที่เป็นดินเลน อุปกรณ์ที่ใช้มีเพียงกล่องโฟมใช้เป็น
ภาชนะใส่กั้งและเป็นเครื่องทุ่นแรงในการเดินบนดินโคลนหรือดินเลน เพื่อไม่ให้ตัวจมลงไป
ในโคลน วิธีการใช้กล่องโฟมชาวบ้านจะจับด้านข้างของกล่องโฟมและทิ้งน้ำหนักของตัวลงบน
กล่องโฟมทั้งหมดและเดินผลักกล่องโฟมไปด้านหน้าทำให้เดินสะดวกและไม่จมโคลน
การจับกั้งนั้นชาวบ้านจะสังเกตหารูของกั้งซึ่งมีสองรูเป็นรูขนาดเล็กและรูขนาดใหญ่อยู่ใกล้กัน
รูใหญ่จะเป็นรูทางเข้าของกั้ง ซึ่งขนาดของรูจะบอกถึงขนาดของกั้ง รูเล็กเป็นรูที่กั้งใช้หายใจ
วิธีการจับจะใช้เท้าเหยียบลงไปบนรูขนาดเล็กเพื่อรบกวนไม่ให้กั้งสามารถหายใจได้ กั้งก็จะ
ออกมาจากรู หากกั้งไม่ออกมาก็ใช้มือล้วงลงไปจับกั้งขึ้นมา การจับกั้งต้องกำทั้งตัวให้มันตรง
กลางของตัวกั้ง หากจับไม่ดีกั้งจะตีตไล่มือ ทำให้ได้รับบาดเจ็บได้

- **การจับปู** ปู เป็นสัตว์น้ำที่ขึ้นชื่อของตำบลปูลูทั้งขนาด และความสดอร่อยของเนื้อปู ปูที่ชาวประมงเกาะปูลูนิยมจับมีทั้งปูม้า และปูดำ เกาะปูลูและเกาะยาวใช้เครื่องมือในการจับปูต่างกัน คือชาวประมงเกาะปูลูใช้ “หยอง” เป็นเครื่องมือจับปู หยองเป็นเครื่องมือที่ชาวประมงทำขึ้นใช้เอง โครงสร้างทำด้วยไม้ไผ่ ไค้งเข้าหากันเป็นรูปวงกลม สองอันแล้วบุด้วยอวน และผูกติดกับไม้ สำหรับปักลงไปบนดินเลน โดยมีเหยื่อผูกตรงกลาง หยอง หยองใช้จับปูในช่วงน้ำเกิด บริเวณทะเลชายฝั่ง ปากแม่น้ำ ลำคลอง หรือตามร่องน้ำในบริเวณป่าชายเลน ที่ระดับน้ำลึกประมาณ 1.50 - 3.00 เมตร ส่วนชาวประมงบ้านเกาะยาวใช้อวนในการจับปู เนื่องจากบริเวณที่ทำประมงเป็นบริเวณที่เป็นพื้นที่น้ำลึก การวางอวนจะวางห่างจากฝั่งประมาณ 15- 30 เมตร ที่ระดับน้ำลึกประมาณ 2- 40 เมตร โดยวางอวนให้ขวางทางไหลของน้ำ ที่ปลายอวนทั้งสองข้างมีหินถ่วง และมีธงผูกไว้เป็นที่สังเกต

- **การตอกหอยนางรม** เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่พบบริเวณหมู่ที่ 1 บ้านเกาะยาว โดยชาวบ้านจะมาเก็บหอย หรือตอกหอยนางรมบริเวณริมโขดหิน ซึ่งหอยนางรมจะเกาะอยู่ที่หินหรือซอกหิน โดยเก็บได้เฉพาะช่วงเวลาน้ำลงเท่านั้น ส่วนมากจะเก็บตอนเช้าหรือตอนเย็นขึ้นอยู่กับระดับน้ำทะเล ผู้ที่เก็บหอยส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง โดยจะมีเครื่องมือตอกหอย ภาชนะที่คล้ายกระชอนสำหรับใส่หอย และถังน้ำ

- **การขึ้นอวนปลาทุ** ชาวบ้านเกาะยาว และเกาะปูลู จะออกจับปลาทุในคืนเดือนมืด และเมื่อกลับเข้ามาจะได้ปลาทุเป็นจำนวนมาก การสลัดปลาทุออกจากอวนหรือการแกะปลาทุออกจากอวน เป็นกิจกรรมที่ชุมชนคิดว่าน่าทึ่งที่จะให้ความสนใจ และน่าตื่นตาตื่นใจกับปลาทุที่จับได้จำนวนมาก และการทำงานเป็นทีมของชาวประมง ที่สำคัญความสดของปลาทุจะทำให้เนื้อปลาทุที่นำไปทำอาหารมีรสชาติหวาน จะทำให้นักท่องเที่ยวติดใจ และกลับมากินปลาทุของปูลูอีกครั้ง

- **การเลี้ยงปลาในกระชัง** นอกจากการทำประมงชายฝั่งแล้ว ชาวบ้านของตำบลปูลูบางส่วนยังมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือการเลี้ยงปลาในกระชัง ปลาที่เลี้ยงส่วนใหญ่ ได้แก่ ปลากระพง และปลาเก๋า เพื่อเป็นการเสริมรายได้ในช่วงที่ไม่สามารถออกไปจับปลาได้ในช่วงลมแรง หรือมีพายุเข้า ชุมชนมีความเห็นว่าการเลี้ยงปลาในกระชังน่าจะเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ในการมีโอกาสดำเนินการปลา และเห็นปลากระโดดขึ้นมากินอาหาร เพราะในชีวิตปกติของนักท่องเที่ยวอาจจะไม่เคยได้สัมผัสมาก่อน

เรือประมง เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการทำประมงชายฝั่ง ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนตำบลปูลู ชาวบ้านเกือบทุกบ้านจะมีเรือเป็นของตนเอง มีทั้งใช้เพื่อการเดินทาง และประกอบอาชีพ เรือประมงของหมู่ที่ 2 บ้านต้นหยงกาโบย และหมู่ที่ 3 บ้านปูลู ส่วนใหญ่จะเป็นเรือหางยาวติดเครื่องยนต์ ทำยัด หัวแหลม หัวแหลม เนื่องจากจะทำประมงบริเวณใกล้ฝั่ง ไม่ออกไปน้ำลึก ส่วนเรือประมงของหมู่ที่ 1 บ้านเกาะยาว เป็นเรือติดเครื่องยนต์ขนาดต่าง ๆ ได้แก่ เรือหางยาวติดเครื่องยนต์ เรือประมงขนาดเล็กที่มีห้อง หรือเรือ A เรือขนาดกลาง หรือเรือ B และเรือขนาดใหญ่ หรือเรือ C นอกจากนี้มีเรือขนาดเล็ก

ที่ไม่มีเครื่องยนต์ที่ใช้ในการทำประมงชายฝั่ง และ “เรือถัง” ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านที่นำถังน้ำมาดัดแปลงเป็นเรือพายขนาดเล็ก เพื่อความสะดวกในการพายไปยังกระชังปลา ความน่าสนใจของเรือประมงอยู่ที่รูปทรงของเรือ สีสนั้ ภาพของเรือที่จอดลอยลำกลางทะเลหน้าเกาะจำนวนมาก และเรือประมงที่จอดบริเวณคลอง เป็นภูมิทัศน์ที่สวยงามทั้งยามเช้าและยามเย็น

เรือนไทยมุสลิม จากปัจจัยทางลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศของท้องถิ่นของตำบลปุย ที่มีสภาพดินเป็นดินเลน มีการขึ้นลงของน้ำ และฝนตกเกือบตลอดทั้งปี มีอิทธิพลต่อรูปแบบบ้านที่พักอาศัยในตำบลปุยคือ บ้านเรือนมีการสร้างที่ปรับให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยการใช้ต่อม่อ เสาเรือนจะไม่ฝังลงดิน ซึ่งยังพบเห็นได้ทั่วไป และรูปทรงหลังคาที่ลาดเอียงเพื่อระบายน้ำฝนจากหลังคา และมีช่องลมใต้หลังคาให้ลมโกรกไม่อบอ้าว เนื่องจากปุย เป็นชุมชนมุสลิม เป็นตำบลชายแดนของจังหวัดสตูลที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย บ้านเรือนจึงมีลักษณะที่คล้ายกับบ้านเรือนในรัฐปะลิสที่อยู่ทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย เรือนไทยมุสลิมหลายหลังในหมู่ที่ 2 บ้านต้นหยงกาโบย และหมู่ที่ 3 บ้านปุย มีความเก่าแก่ สวยงาม มีการฉลุลวดลายบริเวณช่องลม และเชิงชาย น่าจะเป็นสิ่งดึงดูด และน่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวในการเข้ามาเที่ยวชมและศึกษา บ้านบางหลังได้ทาสีให้มีสีสันที่สดใส สวยงาม แปลกตา แต่ยังคงลักษณะของเรือนไทยมุสลิมไว้

ประภาคาร ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 บ้านเกาะยาว เนื่องจากสภาพที่ตั้งเป็นเกาะอยู่ระหว่างเส้นทาง การเดินเรือของประเทศไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ กรมอุทกศาสตร์ กองทัพเรือได้สร้างประภาคารเพื่อให้แสงสว่างในการเดินเรือแก่ชาวประมงและเรืออื่น ๆ ปัจจุบันประภาคารยังถูกใช้ประโยชน์เพื่อเป็นจุดชมวิว ทัศนียภาพที่สวยงามของเกาะต่าง ๆ เช่น เกาะปรัสamana เกาะขี้มัน เกาะปุย และรัฐปะลิส ของประเทศมาเลเซีย

รถซาเล้ง เมื่อขึ้นเกาะปุย พาหนะที่จะพบเห็น คือ รถจักรยานยนต์และรถซาเล้ง (รถมอเตอร์ไซด์สามล้อพ่วง) เป็นพาหนะที่ชาวบ้านในเกาะปุย หมู่ที่ 2 บ้านต้นหยงกาโบย และหมู่ที่ 3 บ้านปุย ใช้ในการเดินทางและขนของต่าง ๆ ภายในเกาะ เนื่องจากรถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงได้โดยตรง การเดินทางมายังเกาะปุยจะต้องใช้เรือเป็นพาหนะโดยมีเรือรับจ้าง ซึ่งเป็นเรือหางยาวผู้โดยสารได้ประมาณ 10-20 คน วิ่งระหว่างท่าเรือท่ามะลิ้ง - เกาะปุย ชุมชนมีความเห็นว่ารถซาเล้ง น่าจะเป็นจุดขาย หรือเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ ที่แตกต่างในการเดินทางสัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวเกาะปุย เมื่อคราวสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามมกุฎราชกุมารีฯ เสด็จมาทรงเปิดโรงเรียนบ้านต้นหยงกาโบยชัยพัฒนา พระองค์ก็ทรงประทับรถซาเล้ง และทางองค์การบริหารส่วนตำบลปุย ได้เก็บรักษา และจัดแสดงรถที่ทรงประทับไว้ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลปุย ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถไปชมได้

จากข้อมูลภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหวของตำบลปยุตต์กล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ที่พัฒนาการสืบเนื่องมาจากอดีตกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมเหล่านี้อาจมองได้ว่าเป็นแค่กิจวัตรประจำวันของคนในชุมชน แต่กลับเป็นสิ่งดึงดูดใจสำหรับคนต่างพื้นที่หรือต่างถิ่นให้มาเยือน เข้ามาศึกษา เรียนรู้หรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อย่างไรก็ตาม แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปยุตต์บางแหล่งยังไม่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากยังไม่มีระบบการจัดการทั้งด้านสถานที่และข้อมูลที่จะนำเสนอเพื่อการท่องเที่ยว

2. การประเมินโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของตำบลปยุตต์ อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

โปรแกรมการท่องเที่ยวที่นำเสนอโดยชุมชนเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยว 3 วัน 2 คืน ถูกนำไปทดลองปฏิบัติจริงกับกลุ่มนักท่องเที่ยว (ภาพที่ 2) และให้นักท่องเที่ยวแสดงความคิดเห็นและประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลปยุตต์ อำเภอเมือง จังหวัดสตูลใน 3 ประเด็นคือ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) และความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548; ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2537)

การประเมินระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับต่ำ ปานกลาง และสูง โดยใช้สถิติส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าคะแนนเฉลี่ยของปัจจัย ซึ่งผลการประเมินของนักท่องเที่ยวพบว่ามีศักยภาพระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.10 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.94 (ตารางที่ 1 และ 2)

ตารางที่ 1 ค่าการประเมินระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

ระดับศักยภาพ	สถิติ	ค่าคะแนนเฉลี่ยของปัจจัย
ต่ำ	< Mean - SD	1.41 - 2.16
ปานกลาง	Mean - SD ถึง Mean + SD	2.17 - 4.03
สูง	> Mean + SD	4.04 - 4.24

ตารางที่ 2 ระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อศักยภาพแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมตำบลบุญ อำเภอมือง จังหวัดสตูล

องค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว	ค่าเฉลี่ย	ระดับศักยภาพ
1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	3.96	ปานกลาง
2. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	2.98	ปานกลาง
3. สิ่งอำนวยความสะดวก	2.80	ปานกลาง
รวม	3.10	ปานกลาง

ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลบุญที่ชุมชนนำเสนอและเห็นว่ามีความน่าสนใจแต่ยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง หรือซากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ถูกทิ้งร้าง และแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหว มีระดับศักยภาพด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวโดยภาพรวม อยู่ในระดับ “ปานกลาง” (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.96) แต่หากพิจารณาผลเป็นรายข้อ พบว่า ระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ มีความผูกพันต่อท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม อยู่ในระดับ “สูง” (มีค่าเฉลี่ย 4.24 และ 4.06 ตามลำดับ) ซึ่งจากผลการประเมินดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีสิ่งดึงดูดใจเบื้องต้นที่มีอยู่เพียงพอที่จะนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแห่งใหม่ของตำบลได้ ถ้าชุมชนได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากสื่อ หน่วยงานการท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวรู้จักและเกิดการท่องเที่ยวในสถานที่เชิงวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น (สาวิตรี ชัยณรงค์และ สุวัฒนา ธาดานิติ, 2554) ที่ผ่านมาโปรแกรมท่องเที่ยวของตำบลบุญที่มีการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยว พบว่า เป็นการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำลอด ถ้ำมรกต เกาะปริ่มน้ำ และเกาะขมิ้น ไม่มีการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทำให้นักท่องเที่ยวไม่มีข้อมูลและขาดโอกาสได้แวะสัมผัสกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชนบนเกาะยาวและเกาะบุญ การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวที่จะเข้าสู่ชุมชนค่อนข้างน้อย

ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวของตำบลบุญ ต้องใช้การคมนาคมทั้ง ทางน้ำและทางบก

ทางน้ำ โดยทั่วไปชาวบุญ หรือนักท่องเที่ยวที่ต้องการไปตำบลบุญ สามารถเดินทางโดยเรือโดยมีจุดเริ่มต้นที่ท่าเรือท่ามะลิ อำเภอมืองสตูล ไปเกาะบุญ ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร หรือใช้เวลาเดินทางประมาณ 20 นาที และจากท่าเรือท่ามะลิไปเกาะยาวประมาณ 9 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 40 นาที เรือโดยสารจะมีบริการตลอดทั้งวัน กรณีที่นักท่องเที่ยวมาเป็นกลุ่ม หากมีการแจ้งโปรแกรมการเดินทางล่วงหน้า ชุมชนสามารถจัดเรือบริการรับ-ส่งเป็นพิเศษ

ทางบก การเดินทางภายในเกาะยาว จะใช้การเดินทางเท้า เนื่องจากเป็นเกาะขนาดเล็ก บ้านเรือนของชาวบ้านจะกระจุกตัวบริเวณด้านหน้าของเกาะหรือทางทิศเหนือและทิศตะวันออกของเกาะ ส่วนเกาะปูกู มีเส้นทางถนน ทั้งถนนคอนกรีต ถนนลูกรัง พาหนะที่ใช้ในการเดินทางคือ รถซาเล้ง และเดินเท้าเป็นหลัก แม้ยังไม่ได้พัฒนาระบบขนส่งเพื่อการท่องเที่ยว แต่นักท่องเที่ยวสามารถใช้บริการรถโดยสารที่มีอยู่ในชุมชน นั่นคือ รถซาเล้ง ซึ่งมีจำนวน 15 คัน ที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยการจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลปูกู

จากผลการสอบถามความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับศักยภาพด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.98) การเข้าถึงบางพื้นที่ยังไม่มีความสะดวก ทางเดินขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อ บางบริเวณมีหญ้าขึ้นรกและต้นไม้ระเกะระกะ

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ ต้องมีไว้บริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับความสุข ความสบาย และความประทับใจ ทำให้นักท่องเที่ยวอยากจะทำท่องเที่ยวในวันขึ้น ผลจากการประเมินศักยภาพด้าน สิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวโดย ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.80)

สิ่งอำนวยความสะดวกของตำบลปูกู อาจแบ่งตามความสามารถในการรองรับการ ท่องเที่ยวได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) สาธารณูปโภคพื้นฐานที่สามารถให้บริการได้อย่างเพียงพอ ได้แก่ ระบบไฟฟ้า น้ำประปา 2) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ที่ชุมชนมีอยู่แล้วและสามารถ พัฒนาหรือปรับปรุงเพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้โดยไม่ต้องใช้งบประมาณในการก่อสร้างขึ้นมา ใหม่ ได้แก่ ที่พักแบบโฮมสเตย์ ร้านอาหาร โทรศัพท์ และ 3) สิ่งอำนวยความสะดวกที่ชุมชน ยังไม่มี แต่เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการท่องเที่ยวโดยตรง ได้แก่ ศูนย์จำหน่ายของที่ระลึก ป้ายอธิบายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว และเอกสารเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว

หากพิจารณาในภาพรวมตามแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงองค์ ประกอบ 3 ประการข้างต้น พบว่า ระดับศักยภาพแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ในตำบลปูกู โดยภาพรวมอยู่ในระดับ “ปานกลาง” โดยมีศักยภาพด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวสูงสุด ส่วนศักยภาพด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีค่า ระดับรองลงมา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวว่ามีความน่าสนใจแต่ ยังไม่โดดเด่น ขณะที่ผลการศึกษากการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา (กุลดารา เพียรเจริญ และคณะ, 2554) พบว่าจุดแข็งของการท่องเที่ยวโดย ชุมชน ได้แก่ เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ เป็นสถานที่ ที่ท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัย การเดินทางที่สะดวกโดยมีป้ายบอกทิศทางและป้ายสื่อความ หมายที่ชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีสถานที่พักผ่อนในรูปแบบโฮมสเตย์ มีร้านอาหารทะเล อาหาร พื้นเมือง และมีผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้าเฉพาะหรือเป็นเอกลักษณ์ของตำบล

ภาพที่ 2 ภาพกิจกรรมการตลาดโปรแกรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การยกระดับความน่าสนใจสามารถทำได้โดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการพัฒนาองค์ประกอบทั้ง 3 ประการ การสร้างสิ่งดึงดูดใจ เช่น ความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน ทั้งวิถีชีวิต และวรรณกรรมท้องถิ่น การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคมขนส่ง รวมถึงการบริการ และรูปแบบการนำเสนอ (รุ่งรัตน์ ทองสกุล และคณะ, 2549) ทั้งนี้ เพื่อป้องกันผลกระทบต่อการดำรงชีวิตและทรัพยากรในพื้นที่ ชุมชนควรมีการรวมตัวกันตั้งกลุ่มเพื่อจัดการท่องเที่ยวของชุมชนโดยชุมชน เช่น กลุ่ม “เล่อซอ” (เตาสามก้อน) เป็นการรวมกลุ่มของบ้านห้วยฮ่อม ดอยตุง และบ้านห้วยครก เป็นลักษณะท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และจัดทำที่พักแบบโฮมสเตย์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษา ท่องเที่ยวและทำความเข้าใจวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองและการจัดการของชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วย (ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์, 2556)

สรุป

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปุยได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตการพึ่งพาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเพื่อประกอบอาชีพในพื้นที่ตำบลปุยจากอดีตถึงปัจจุบัน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ชุมชนเห็นว่าควรได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของตำบล แบ่งออกเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง 4 แหล่ง ได้แก่ ซากเตาเผาถ่าน ซากเรือสำเภา อาคารด่านศุลกากร เกาะยาว และบ่อน้ำ 300 ปี เป็นซากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ถูกทิ้งร้างซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนปุยในอดีต ที่เกี่ยวพันกับการใช้ประโยชน์จากป่าโกงกางเพื่อการเผาถ่าน และการติดต่อค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านทางทะเล สำหรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหวของตำบลปุย หรือที่ยังปรากฏให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของคนปุยในปัจจุบัน ได้แก่ วิถีชีวิตการทำประมงชายฝั่ง เรือประมง เรือไทยมุสลิม ประภาคาร และรถซาเล้ง และจากการทดลองจัดโปรแกรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ชุมชนนำเสนอ 3 วัน 2 คืน นักท่องเที่ยวประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในตำบลปยุ อำเภอมือง จังหวัดสตูลโดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีข้อเสนอแนะในการพัฒนาแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความถี่มากที่สุด รองลงมาคือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ตามลำดับ

จากการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตำบลปยุ อำเภอมือง จังหวัดสตูลได้สะท้อนให้เห็นว่า แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมของปยุมีความน่าสนใจต่อการท่องเที่ยว แต่ต้องได้รับการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกตลอดจนการเข้าถึงทั้งด้านสถานที่และข้อมูลที่จะนำเสนอเพื่อการท่องเที่ยว ดังนั้น สามารถนำภูมิทัศน์วัฒนธรรมในตำบลปยุ มาสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้ โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบลปยุซึ่งเป็นหน่วยงานในท้องถิ่น ในการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และให้มีการจัดการที่ดีเพื่อรักษาคุณค่าและความสำคัญต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น

คำขอบคุณ

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ ที่สนับสนุนทุนการวิจัย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่บ้านเกาะยาว บ้านต้นหยงกาโบย และบ้านปยุ ทั้งนักเรียน อาจารย์ และชาวบ้าน ที่สละเวลาในการให้ข้อมูลและมีส่วนร่วมในการวิจัย ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบลปยุที่อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2555). สถิติการประมงแห่งประเทศไทย พ.ศ.2553. กรุงเทพฯ : ศูนย์สารสนเทศ กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กุลดาร่า เพียรเจริญ และศุภวราธร ดันตสุทธิกุล. (2554). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เกาะยอ อำเภอมือง จังหวัดสงขลา. สงขลา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อูษาคเนย์.
- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. (2532). ศาสตร์ทางพื้นที่ บทอ่านทางภูมิศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (2537). การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ชัยยุทธ ถาวรานุรักษ์. (2556). “การปรับตัวของชุมชนชาติพันธุ์ในการจัดการทรัพยากรป่า
ภายใต้นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาอำเภอภักดีพัฒนา
จังหวัดเชียงใหม่”, **วารสารปาริชาติ**. 25 (2), 43-44.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). **การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ :
บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.
- รุ่งรัตน์ ทองสกุล, มยุเรศ ตนะวัฒนา และวชิราภรณ์ ชนะศรี. (2549). **รายงานวิจัยฉบับ
สมบูรณ์ การจัดการการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ประเพณี และวรรณกรรม
ท้องถิ่นของจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.).
- สาวิตรี ชัยณรงค์ และสุวัฒนา ชาติานิติ. (2554). “การพัฒนาการท่องเที่ยวเขตเมืองเก่า
ลพบุรี”, ใน **การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 49
(สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์)**, (หน้า 362-368).
วันที่ 1- 4 กุมภาพันธ์ 2554 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลปยู. (2552). “วิสัยทัศน์การพัฒนาท้องถิ่น”, **อบต.ปยู.**
ประจำปี 2552. (2), 4.
- องค์การบริหารส่วนตำบลปยู. (2556). **สภาพทั่วไป และข้อมูลพื้นฐาน อบต.ปยู** [แผ่นพับ].
สตูล : องค์การบริหารส่วนตำบลปยู.
- Groth, Paul. (1997). “Frameworks for Cultural Landscape Study” in
Understanding Ordinary Landscapes. Paul Groth and Todd
W. Bressi. (Editors). London : Yale University Press.
- Riesenweber, Julie. (2008). “Landscape Preservation and Cultural Geography”
in **Cultural Landscapes**. Richard Longstreth (Editor). London:
University of Minnesota Press.